

Громовенко В. В.,

доктор філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки»
за спеціальністю 035 «Філологія»,
доцент кафедри іноземних мов професійного спілкування
Міжнародного гуманітарного університету

Євтімова Д. І.,

аспірантка за спеціальністю 035 «Філологія»,
викладачка кафедри германських і східних мов та перекладу
Міжнародного гуманітарного університету

ДИСКУРСИВНІ ФУНКЦІЇ НОБЕЛІВСЬКОЇ ПРЕМІЇ У РАМАХ НАГОРОДНО-ЦЕРЕМОНІЙНОГО ДИСКУРСУ

Анотація. У статті схарактеризовано дискурсивні функції Нобелівської премії як репрезентанта нагородно-церемонійного дискурсу з опертям на основні функції інституційного дискурсу. Зазначено, що нагородно-церемонійний дискурс займає особливе місце в комунікативній практиці, реалізуючись у значущих для людей ситуаціях. Премія Альфреда Бернхарда Нобеля є вершиною всіх наукових та інтелектуальних премій світу і це явище – династичне, народжене та підтримуване поколіннями родини Нобелів і Нобелівським фондом. Учені з усього світу прагнуть здобути цю нагороду, оскільки це означає всевітнє визнання. Зацікавлення нагородно-церемонійним дискурсом зумовлене процесами глобалізації, що заторкують не тільки існування суспільств і держав, а й розвиток і взаємопроникнення наукового знання, вдосконалення та поглиблення процесів комунікації тощо. У дослідженні окреслено дискурсивний статус Нобелівської премії; опрацьовано фонову інформацію функціонування Нобелівської премії. Констатовано, що Нобелівська премія реалізує всі чотири найважливіші функції інституційного дискурсу: 1) перформативну, пов'язану з конвенційністю процедури (дата – 10 грудня; місто – Стокгольм, Осло; місце – концертна зала (Стокгольм) і Стокгольмська ратуша (Нобелівський бенкет); університет, зала асамблей (Осло); офіційність – вручають Король Швеції (Стокгольм), Голова норвезького Нобелівського комітету у присутності короля Норвегії та членів королівської родини (Осло)); 2) нормативну, визначувану правилами та системою цінностей, закладеними Альфредом Нобелем у заповіті; 3) презентаційну, виявлювану широким висвітленням й обговоренням у засобах масової інформації різних країн; 4) парольну, регламентовану діяльністю Нобелівських комітетів і засекреченістю процедури обрання лауреата. Як перспективу дослідження визначено опрацювання схеми й методики аналізу нобелівської лекції як мовленнєвого жанру нагородно-церемонійного дискурсу.

Ключові слова: інституційний дискурс, нагородно-церемонійний дискурс, Нобелівська премія, Нобелівський фонд, нормативна функція, парольна функція, перформативна функція, презентаційна функція.

Постановка проблеми. Соціальні інститути виникають для виконання найважливіших функцій суспільства – організації соціуму як цілісного утворення з ієрархічною структурою, захисту суспільства, соціалізації нових членів суспільства,

отримання нових знань, поширення інформації тощо. Поза увагою лінгвістичних досліджень перебуває Нобелівський фонд як соціальний інститут, на діяльності якого ґрунтований нагородно-церемонійний дискурс, що і мотивує актуальність статті. Нобелівська премія – одна з найвідоміших і найпрестижніших міжнародних премій, яка консолідує й відзначає найвидатніші досягнення людства у ключових соціальних, економічних, культурних, наукових сферах його існування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний комунікативний простір визначується функціонуванням таких різновидів інституційного дискурсу: політичний (О. Варецька [1], В. Громовенко [2]), дипломатичний (Н. Кашишин [3]), адміністративний (Т. Федорів [4]), юридичний / правовий (О. Кулина [5]), військовий (Т. Корольова [6]), педагогічний (В. Андрущенко [7]), релігійний (О. Кім [8]), містичний (В. Степанов [9]), медичний (Н. Литвиненко [10]), рекламний (О. Цупікова [11]), спортивний (Т. Іщенко [12]), науковий (А. Сібрук [13]), сценічний (О. Сахарова [14]), масово-інформаційний (О. Хорошун [15]), PR-дискурс (К. Доценко [16]) та інтернет-дискурс (О. Черниш [17]). Однак нагородно-церемонійний дискурс як різновид інституційного дискурсу вивчений не достатньо, зокрема в аспекті виконуваних ним функцій.

Формування мети статті. Мета статті – схарактеризувати дискурсивні функції Нобелівської премії як репрезентанта нагородно-церемонійного дискурсу з опертям на основні функції інституційного дискурсу. Успішна реалізація мети передбачає вирішення таких завдань: 1) окреслити дискурсивний статус Нобелівської премії; 2) опрацювати фонову інформацію функціонування Нобелівської премії.

Об'єктом дослідження є нагородно-церемонійний дискурс як різновид інституційного дискурсу; **предметом** – функції Нобелівської премії як репрезентанта нагородно-церемонійного дискурсу. Основним **методом** статті постає метод критичного аналізу. **Методологічну базу** дослідження становлять основні постулати теорії мовленнєвих жанрів (Дж. Остін [18], Ю. Габермас [19]) та теорії дискурсу (Ф. Бацевич [20], Т. ван Дейк [21], А. Загнітко [22]).

Виклад основного матеріалу. Нобелівська премія функціонує в рамках нагородно-церемонійного дискурсу. Останній визначується жорстким варіантом інституційності та такими кваліфікаційними ознаками: 1) регламентованість; 2) висока

тональність спілкування; 3) урочистість; 4) фінансування; 5) авторитет; 6) інтернаціональність.

До дискурсивних ознак Нобелівської премії як репрезентанта нагородно-церемонійного дискурсу з оперттям на конститутивні ознаки інституційного дискурсу зараховуємо:

1) специфічну мету спілкування, що полягає у вирішенні певних проблем, які й зумовили існування відповідного інституту, а саме стимулювання розвитку світової науки й цивілізації та вручення нагород за видатні досягнення у фізиці, хімії, фізіології та медицині, літературі, економіці та сприянні встановленню миру;

2) специфічні обставини спілкування, що відбувається в рамках певного соціального інституту – Нобелівського фонду, офіційність стилю, жорстку заданість тематики, наявність інституційних символів (золота медаль із зображенням Альфреда Нобеля, диплом і чек на встановлену суму);

3) специфічні характеристики учасників спілкування – номінанти, номінатори, лауреати;

4) специфічні характеристики текстів, які містять ознаки приналежності агентів до соціального інституту, безпосередньо чи опосередковано виражають цінності цього інституту, відповідають його жанрам – нобелівська лекція.

Інституційний дискурс а) об'єктивно виділяється як особливий тип спілкування з конститутивною ознакою – виконання соціальної потреби, необхідної для суспільства, б) виражається як система дій, рольових розпоряджень і норм поведінки. Найважливішими функціями інституційного дискурсу є перформативна, нормативна, презентаційна та паролна. Розглянемо детальніше функції Нобелівської премії у рамках нагородно-церемонійного дискурсу.

1. Перформативна функція полягає у виконанні дій, що визначають суть того чи того інституту (боротьба за владу, встановлення істини, дотримання закону тощо). Ця функція складається з шести обов'язкових умов: а) повинна існувати певна конвенційна процедура, б) якій відповідають певні особи й обставини, в) яка здійснюється всіма її учасниками коректно, г) і повно, г) її учасники повинні мати певні наміри щодо певної поведінки та д) повинні поводитися послідовно впродовж всієї процедури [18]. Отже, перформативна функція інституційного дискурсу полягає в реалізації цілей того чи того соціального інституту.

Нагородно-церемонійний дискурс пов'язаний із діяльністю Нобелівського фонду, спрямованою на функціонування Нобелівської премії. Конвенційну процедуру нагородно-церемонійного дискурсу можна окреслити так:

1) *кому присуджується*: Нобелівські премії присуджуються щорічно з 1901 року вченим за досягнення у галузі фізики, хімії, медицини та фізіології, за літературні твори, за діяльність зі зміцнення миру; нагороду за дослідження у галузі економіки засновано 1969 року Державним банком Швеції. Номінантів у кожній категорії може бути до 300 осіб. Не виключається висунення кандидатів кілька разів;

2) *ким присуджується*: хто заслугоує стати Нобелівським лауреатом із фізики, хімії та економіки вирішує Шведська Королівська академія наук, лауреатом із медицини та фізіології – Каролінський інститут, лауреатом із літератури – Шведська академія, лауреатом премії миру – Норвезький парламент. До кожного окремого комітету входять п'ять кваліфікованих осіб. Допускається, що кожен комітет має право звернутися за консультацією до фахівців у тій чи тій галузі;

3) *правила присудження*: Нобелівська премія присуджується за винахід, який добре себе зарекомендував на практиці, довів свою ефективність. Комітети стежать, щоб премія в кожній номінації не присуджувалася одразу більше, ніж трьом претендентам;

4) *де і хто нагороджує*: за традицією нагороди лауреатам із фізики, хімії, фізіології та медицини, літератури, а також з економіки вручає король Швеції, премію миру вручає Голова норвезького Нобелівського комітету у присутності короля Норвегії та членів королівської родини в Осло;

5) *ознаки обставин вручення*: чітка регламентованість, урочистість.

2. Нормативна функція полягає у встановленні та збереженні норм і правил поведінки між інститутом і суспільством, між агентами та клієнтами, між агентами всередині інституту. Ця функція є найважливішою для консолідації відповідного інституту, розуміння його агентами своєї значущості у суспільстві. Функція не завжди виявлювана в мовних діях. Кожен різновид інституційного дискурсу ґрунтований на системі цінностей, яку можна реконструювати за допомогою виділення протокольних оцінних суджень шляхом аналізу висловлювань, які експліцитно або імпліцитно містять оцінку. Висловлювання, що відсилають до системи норм, входять до пресупозиційного фонду спілкування й експлікуються тоді, коли ці норми порушуються.

Нормативна функція, визначувана правилами та системою цінностей, закладеними Альфредом Нобелем у заповіті:

«Я, що підписався нижче, Альфред Бернхард Нобель, обміркувавши і вирішивши, справжнім оголошую мій заповіт щодо майна, нажитого мною на момент смерті. Все майно, що залишилось після мене, необхідно розподілити так: увесь мій капітал мої душоприказники повинні перевести в цінні папери, створивши фонд, відсотки з якого будуть видаватися у вигляді премії тим, хто впродовж попереднього року приніс найбільшу користь людству. Зазначені відсотки слід розділити на п'ять рівних частин, які призначаються: перша частина тому, хто зробив найбільш вагоме відкриття або винахід у галузі фізики, друга – тому, хто зробив велике відкриття чи вдосконалення в галузі хімії, третя – тому, хто досяг видатних успіхів у галузі фізіології або медицини, четверта – тому, хто створив найбільш значний літературний твір, що відображає людські ідеали, п'ята – тому, хто зробить вагомий унесок у згуртування народів, знищення рабства, зниження чисельності існуючих армій та сприяння мирній домовленості. Премії в галузі фізики та хімії мають присуджуватися Шведською королівською академією наук, з фізіології та медицини – Королівським Каролінським (медико-хірургічним) інститутом у Стокгольмі, з літератури – Шведською академією у Стокгольмі, премія миру – комітетом із п'яти осіб, що обирається норвезьким стортінгом (парламентом). Моє особливе бажання полягає в тому, щоб на присудження премій не впливала національність кандидата, щоб премію отримували найбільш гідні, незалежно від того, скандинави вони чи ні. Цей заповіт є останнім і остаточним, він має законну силу і скасовує всі мої попередні заповіді, якщо вони виявляться після моєї смерті. Насамкінець, остання моя обов'язкова вимога полягає в тому, щоб після моєї смерті компетентний лікар однозначно встановив факт смерті, і лише після цього моє тіло слід спалити.

Париж, 27 листопада 1895 р. Альфред Бернхард Нобель».

Крім популяризації науки у світі, Нобелівська премія має величезне гуманітарне значення. Видатних діячів нагороджують за відкриття та звершення, але світ захоплює не лише їхній високий рівень інтелекту та кількість врятованих життів. Відданість ідеї, ентузіазм і завзятість у досягненні мети на благо цивілізації – гуманістичні цінності, які Нобелівська премія формує нарівні з науковими.

Більшість робіт, відзначених премією, не несуть миттєвого прикладного значення, але сприяють прогресу та розвитку суспільства, допомагають людству усвідомити своє місце у світі і звернути увагу на довкілля та Всесвіт. Складаючи заповіт у 1895 році, Альфред Нобель керувався глибокою вірою у людство. Так, премія миру має присуджуватись тому, хто зробив найбільший внесок у згуртування націй, знищення рабства чи зниження чисельності існуючих армій і сприяння проведенню мирних конгресів.

3. Презентаційна функція полягає у створенні іміджу інституту та його агентів, тобто у закріпленні у свідомості клієнтів позитивних характеристик агентів певного інституту. Основною характеристикою агентів постає високий професіоналізм у роботі. Дискурсивними знаками цієї функції є згадки про досвід агента, успішне вирішення справ, статус установи:

- «З 2 по 9 жовтня у Швеції та Норвегії триває Нобелівський тиждень. Уже оголосили лауреатів Нобелівської премії 2023 року у галузі фізіології та медицини. Ними стали Каталін Каріко та Дрю Вайсман – за відкриття у модифікаціях нуклеозидних основ, що дозволило розробити ефективні мРНК-вакцини проти COVID-19» (СУСПІЛЬНЕ: НОВИНИ);

- «Нобелівську премію з хімії 2023 року отримали вчені Мунгі Бавенді, Луї Брус та Олексій Єкімов. Науковцям присудили премію за відкриття та розробку квантових точок, йдеться на сайті «Нобеля». «Нобелівська премія з хімії 2023 року присуджується за відкриття та розробку квантових точок – наночастинок, настільки крихітних, що їхній розмір визначає їхні властивості. Ці частинки мають унікальні властивості і тепер поширюють своє світло з екранів телевізорів та світлодіодних ламп. Вони каталізують хімічні реакції, а їхнє прозоре світло може освітлювати пухлинні тканини для хірурга», – кажуть у комітеті» (Українська правда);

- «Нобелівську премію з економіки 2023 року присуджено професорці Гарвардського університету Клаудії Голдін. Про це оголосив генеральний секретар Шведської королівської академії наук Ганс Еллегрен. Клаудія Голдін отримала нагороду за «внесок у розуміння наслідків виходу жінок на ринок праці» (Економічна правда);

- “This university year starts on a good foot! Just when the French government has decided to make the year 2023–2024 the Year of Physics, the Nobel Committee once again granted its prestigious prize to France in this field. Two French researchers Anne L’Huillier and Pierre Agostini, and Austrian researcher Ferenc Krausz, won the Nobel Prize in Physics 2023 on Tuesday 3rd October” (Campus France);

- “The prize in literature was awarded to the Norwegian author and dramatist John Fosse on Thursday. Fosse was recognised by the Swedish Academy “for his innovative plays and prose which give voice to the unsayable”. Fosse, 64, has written about 40 plays as well as novels, short stories, children’s books, poetry and essays. His work has been translated into about 50 languages” (Al Jazeera);

- “The Nobel Committee’s decision to award the Nobel Peace Prize to imprisoned Iranian human rights activist Narges Mohammadi underscores the “courage and determination” of the women of Iran, the UN human rights office, OHCHR, said on Friday” (UN News) та ін.

4. Парольна функція полягає у встановленні кордону між агентами та клієнтами та виявлювана у спеціальних дискурсивних знаках, призначенням яких є обмеження кола агентів певного інституту від клієнтів. Так, Нобелівські комітети відіграють вирішальну роль у процесі вибору лауреатів. Кожен комітет складається із п’яти членів, але може звернутися за допомогою до фахівців інших галузей науки. Право висунування кандидатів належить окремим особам, а не установам; це дозволяє уникнути публічного обговорення та процедури голосування.

Реалізацією парольної функції є також той факт, що процедура обрання лауреата є засекреченою (суперечки щодо кандидатів навіть не заносяться до протоколів засідань). Оскаржити чи скасувати рішення комітетів неможливо. Статут Нобелівського фонду обмежує розкриття інформації впродовж 50 років.

Висновки. Нобелівська премія як репрезентант нагородно-церемонійного дискурсу реалізує всі чотири найважливіші функції інституційного дискурсу: 1) перформативну, пов’язану з конвенційністю процедури (а) дата – 10 грудня (день смерті Альфреда Нобеля); б) місто – Стокгольм, Осло; в) місце – концертна зала (Стокгольм) і Стокгольмська ратуша (Нобелівський бенкет); університет, зала асамблей (Осло); г) офіційність – вручають Король Швеції (Стокгольм), Голова норвезького Нобелівського комітету у присутності короля Норвегії та членів королівської родини (Осло); 2) нормативну, визначувану правилами та системою цінностей, закладеними Альфредом Нобелем у заповіті; 3) презентаційну, виявлювану широким висвітленням й обговоренням у засобах масової інформації різних країн; 4) парольну, регламентовану діяльністю Нобелівських комітетів і засекреченістю процедури обрання лауреата.

Перспектива дослідження полягає в опрацюванні схеми й методики аналізу нобелівської лекції [23] як мовленнєвого жанру нагородно-церемонійного дискурсу.

Література:

1. Варецька О.О. Стратегії і тактики критики в політичному дискурсі Німеччини й України (інструментально-фонетичне дослідження): дис. на здобуття наук. ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 «Філологія» у галузі знань 03 «Гуманітарні науки». Міжнародний гуманітарний університет, Одеса, 2021. 276 с.
2. Громовенко В.В. Словотворення політичних неологізмів в українській та англійській мовах: зіставний аспект: дис. на здобуття наук. ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 «Філологія» у галузі знань 03 «Гуманітарні науки». Міжнародний гуманітарний університет, Одеса, 2021. 204 с.
3. Кашишин Н. Особливості дискурсу та терміносистеми англійських дипломатичних документів. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Сер.: Філологічні науки.* 2009. Вип. 81 (2). С. 312–316.
4. Федорів Т.В. Державний службовець в інституційному дискурсі: політичний та адміністративний виміри. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* 2012. № 5.
5. Кулина О.В. Заповіт як жанр заповідального дискурсу та підходи до його дослідження. *Вісник Маріупольського державного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2017. Вип. 17. С. 148–156.

6. Корольова Т., Соріч Р., Александрова О. Військовий дискурс та особливості його перекладу. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського*. 2021. № 33. С. 369–385.
7. Андрущенко В., Силадій І. Поняття педагогічного дискурсу в сучасних наукових дослідженнях. *Вища освіта України*. 2018. № 1. С. 5–10.
8. Кім О. Релігійний дискурс як різновид інституціонального дискурсу: збірник тез І Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Міжкультурна комунікація і перекладознавство: точки дотику та перспективи розвитку». Переяслав-Хмельницький, 2018. С. 17–20.
9. Степанов В.В. Містика як дискурс раціоналізації транслінгвального досвіду людини. *Мультиверсум. Філософський альманах*: зб. наук. пр. Київ, 2008. Вип. 76. С. 93–106.
10. Литвиненко Н. Дослідження медичного дискурсу у вітчизняному та зарубіжному мовознавстві. *Мовознавство*. 2009. С. 143–151.
11. Пушкікова О. Рекламний дискурс як один із типів інституційного дискурсу. *Вісник Маріупольського державного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2019. Вип. 21. С. 206–212.
12. Іщенко Т.В. Англійська фахова мова спорту: когнітивні та перекладацькі аспекти: ав-т дис. на здобуття наук. ступеня к. філол. н. зі спец. 10.02.16 – перекладознавство. Одеса, 2014. 21 с.
13. Сібрук А., Барабаш О. Сучасний український науковий дискурс у мовознавчих працях. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. Київ, 2019. № 40. С. 39–44.
14. Сахарова О. Жанрова кваліфікація мовної особистості в драматургічному дискурсі. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. 2015. Vol. III. Pp. 259–266.
15. Хорошун О.О. Дискурс засобів масової інформації: характерні особливості. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки*. 2014. № 6 (2). С. 65–71.
16. Доценко К.О. Жанри в контексті PR-дискурсу: історія, типологія, виклики сучасної доби. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Соціальні комунікації»*. 2020. № 17.
17. Черниш О. Сучасний англомовний інтернет-дискурс. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського*. 2022. № 34. С. 118–129.
18. Austin J.L. How to do things with words. Oxford, 1962. 174 p.
19. Habermas J. The theory of communicative action. Vol. I. Reason and the rationalization of society. London: Heinemann, 1984. 562 p.
20. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ, 2004. 342 с.
21. Teun A. van Dijk. Discourse and Knowledge. 2014. 409 p.
22. Загнітко А.П. Основи дискурсології. Донецьк, 2008. 194 с.
23. The Nobel Prize. URL: <https://www.nobelprize.org/>

Hromovenko V., Yevtimova D. Discursive Functions of the Nobel Prize in the Framework of Award and Ceremony Discourse

Summary. The article characterizes the discursive functions of the Nobel Prize as a representative of award and ceremony discourse based on the main functions of institutional discourse. It is noted that award and ceremony discourse occupies a special place in communication practice, being realized in situations that are significant for people. The Alfred Bernhard Nobel Prize is the pinnacle of all scientific and intellectual prizes in the world and is a dynastic phenomenon, born and supported by generations of the Nobel family and the Nobel Foundation. Scientists from all over the world strive to win this award because it means worldwide recognition. Interest in the award and ceremony discourse is driven by globalization processes that affect not only the existence of societies and states, but also the development and interpenetration of scientific knowledge, improvement and deepening of communication processes, etc. The study outlines the discursive status of the Nobel Prize; the background information on the functioning of the Nobel Prize is analyzed. It is stated that the Nobel Prize realizes all four most important functions of institutional discourse: 1) performative, associated with the conventionality of the procedure (date – December 10; city – Stockholm, Oslo; place – concert hall (Stockholm) and Stockholm City Hall (Nobel Banquet); university, assembly hall (Oslo); formality – awarded by the King of Sweden (Stockholm), the Chairman of the Norwegian Nobel Committee in the presence of the King of Norway and members of the royal family (Oslo)); 2) normative, determined by the rules and system of values laid down by Alfred Nobel in his will; 3) presentational, manifested by wide coverage and discussion in the media of different countries; 4) password, regulated by the activities of the Nobel Committees and the secrecy of the procedure for selecting the laureate. As a prospect of the study, the authors identifies the development of a scheme and methodology for analyzing the Nobel lecture as a speech genre of award and ceremony discourse.

Key words: institutional discourse, award and ceremony discourse, Nobel Prize, Nobel Foundation, normative function, password function, performative function, presentational function.